

SZEMLE

LADÁNYI ERZSÉBET

AZ ÖNKORMÁNYZAT INTÉZMÉNYEI ÉS ELMÉLETI ALAPVETÉSE AZ EURÓPAI ÉS HAZAI VÁROSFEJLŐDÉS KORAI SZAKASZÁBAN

Studia Theologica Budapestinensia, vol. 15.

(Budapest, Márton Áron Kiadó, 1996. 194 o.)

A folyóirat olvasói által már jól ismert Szerző művének első, meghatározó része várostipológiai bevezetőt nyújt, valamint azt követi nyomon, hogy milyen úton próbálkoztak a várostörténészek a jogelemek-intézmények-város kapcsolatrendszer megfejtésével és értelmezésével francia, angol, itáliai és német területen. Ladányi Erzsébet találóan idézi Karl Kroeschell frappáns szavait „a jognak társadalmi realitása van”. Felfogása szerint a várostörténet esetében e realitás nyomába a jogi rendező elv rekonstruálásával és nyomon követésével juthatunk.

Az első rész széles látókörű és mély nyelvi ismereteket eláruló fejtegetései bevezetik az olvasót az európai várostörténeti irodalom legfontosabb munkáiba, a várostörténeti kutatás módszertani problémáiba. Így fontos megjegyzéseket olvashatunk arról, hogy a libertas a szó középkori értelmében nem egyszerűen kiváltság, hanem a *lex* által meghatározott (társadalmi) állapot, ami által a polgár-lét fogalma a szabadsághoz kapcsolódott (M.-Q. Chédeville). E szabadság pedig a tulajdon és a személy szabadsága, mely szabadságoknak a Szerző által tovább folytatandó gondolatmenetben fontos szerep juthat a XIV. századi hazai *civitasok* és *oppidumok* közötti jogi különbség megragadásában is.

A könyvnek ebben a részében megismert terminológiai vizsgálódások eredményei közül legyen elég csak azokra a francia példákra utalnunk, amelyek a burgusok és városok szabadságainak jogi vizsgálatára vonatkoznak. A francia példák nyomon követése rendkívül fontos magyar vonatkozású eredményt hoz, amikor a soproni

katonai kommuna normann párhuzamairól olvashatunk. E katonai kommunákat II. Henrik angol király honosította meg először francia földi birtokain, amit azután később Fülöp Ágost is folytatott. Pl. a XII. század második felében Tournai városának szabadsága fejében 300 jól felfegyverzett gyalogost kellett kiállítania, sőt szükség esetén teljes mozgósításra volt kötelezve (Petit-Dutaillis). Általában megállapítható, hogy a könyv vonatkozó részei a korai hazai városok katonai kötelezettségei európai mintáinak eddigi legteljesebb összefoglalását nyújtják.

A kötet második, terjedelmében rövidebb, ám hazai vonatkozásaiban annál jelentősebb része a római- és kánonjognak a hazai városprivilegiumokra gyakorolt szerepét vizsgálja – Le Goff szavaival – a város jogilag konszolidált fejlődésének időszakában. A jogforrások alapos ismerete révén az oklevelek egyes kifejezéseivel – pl. Patak, 1201: „universitas bonorum”; Nagyszombat, 1238: „lis civilis vel criminalis”, „maior et sanior pars”; Körmend, 1244: *communitas* – kapcsolatban meggyőzően utal az egész Európai jogfejlődést meghatározó jogi iskolákra, kézikönyvekre és stúdiumokra. A műben immár haza-érkeztünk Magyarországra, de az európai városfejlődés mintáihoz megannyi jogtörténeti szállal való kötődés meggyőzően igazolja a Szerző szándékait, amikor könyvének első felét az európai minták bemutatásának, tárgyalásának és megértésének szentelte. Így követhetjük az Amiens és Nagyszombat, vagy a soproni katonai kommuna és Rouen jogi helyzete közötti hasonlóságokra vonatkozó

fejtegetéseket.

A Szerző nem kis jelentőségű megállapítása, hogy városaink egy részénél a város-lét megelőzte a királyi kiváltságlevél elnyerését, midőn igen szemléletesen utal az itáliai, beneventumi Roffredus (†1243 körül) szavaira: voltak *de facto* és *de lege* városok (*universitates facti, universitates iuris*). Így értelmezhetjük Sopron esetét, ahol a *privilegium* elnyerése előtt értesülünk a *communitas civium* pecsétjéről, vagy pl. Pozsonyét, Kassáét, Budáét. E „kellékek” egyáltalán nem formálisak, mint jórészt már Szép Fülöpnek a laoni kommunára vonatkozó oklevele (1295-1296) felsorolja: a pecsét (*persona authentica*), a közös tulajdon, pl. a bíró háza, a börtön, a városfal, a közvagyon (*arca communis*), a harang (a polgárok egybehívására), a polgárok jogi személyként, *communitasként, universitasként* való működésének szerves elemei, a város-lét árulkodó bizonyítékai. „A király sem nem engedélyezi, sem nem tiltja ezt a testület-mivoltot, avagy pecséthasználatot. Ezzel lényegében elismeri létüket”. Mindez még érthetőbbé válik, ha figyelembe vesszük, hogy Párizs sem rendelkezett *privilegiummal*, s Londonnak sem volt klasszikus értelemben vett kiváltságlevele, mégis másfélszáz szigetországi település kapta meg a szokásjogon alapuló kiváltságait.

Különösen fontos az Árpád-kori Magyarország két legfontosabb városa, Esztergom és Székesfehérvár jogi helyzetének vizsgálata. Egyik városnak sem volt kiváltságlevele, de pl. Esztergom saját pecséttel, saját mértékkel, közvagyonnal rendelkezett. III. András király 1294. évi ítéletlevele kapcsán tanulságosan tekinti át a Szerző a *comune*-fogalomnak a hazai latinságban megtett útját, s tesz megjegyzéseket Kézai Simon krónikájának vonatkozó helyeihez. Új összefüggésben olvashatunk a várak *communáiról*, a királyi kikiáltók (*praeco*) szerepéről és annak itáliai kapcsolatairól, a *decuriók* Digesta-beli és a kommentátoroknál előforduló szerepéről. A szövegek jobb megértése olyan szövegkritikai eredményekkel szolgál, mint a körmendi oklevélben az „*assumptorum*” javítása „*assumpturum*”-ra.

Fehérvár (Székesfehérvár) esetében a *privilegiális* hiánya még hihetlenebbnek tűnt, s számos kutatót arra vezetett, hogy későbbi oklevelek alapján próbálják meg „rekonstruálni” azt. A Szerző teljes joggal vonja kétségbe e próbálkozásokat, s utal arra, hogy IV. Béla gyanúba fogott 1237. évi oklevelét Szent István, mint Fehérvár kiváltságolója vonatkozásban számos helyen feloldhatatlan ellentmondások terhelik. Ugyanakkor Szent István apostoli legátusként való emlegetése pontosan illett IV. Béla balkáni terjeszkedő és ottani egyházszervező ambícióinak ideológiai alátámasztásához.

A kötet utolsó lapjain személyes hangú visszaemlékezés olvasható arról az útról, amely – a mester, Kumorovitz professzor útmutatásait és segítségét hasznosítva – az 1977. évi „*Libera villa, civitas, oppidum*” című német nyelvű tanulmánytól a jelen, terjedelmében is impozáns, disszertációként sikerrel megvédett monográfiához vezetett. Mint a Szerző kötete zárógondolatai között: írja „Az említettek a római és kánonjog hazai térhódításának nemcsak a jelei, hanem annak bizonyítékai is: a városi szféra lett a legalkalmasabb ezek nyaranyú, széleskörű befogadására és alkalmazására”. Jelen munka gondolatmenetében, kérdésfelvetéseiben benne rejlik a középkori magyar városfejlődés összessége átfogó, jogtörténeti szempontú újraértékelésének, monografikus feldolgozásának ígérete is. A hazai városfejlődés korai időszakáról szóló munka – mint a legtöbb jogtörténeti tárgyú szakkönyv – nem könnyű olvasmány. Áttanulmányozása azonban meggyőzi az olvasót a jogtörténeti stúdiumok fontosságáról s arról, hogy jelen munkának biztos helye van a – sajnos igen kis számú – hazai jogtörténeti monográfiák között.

Veszprémy László